

NOBEL
MEDICUS®

PORTRELER

HAMDİ SUAD AKNAR

(1873-1936)

Bülent Özaltay, Hakan Ertin

Istanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD.

Ülkemizde patoloji disiplininin yerleşmesi, gelişmesi ve kökleşmesi söz konusu edildiğinde, Hamdi Suad Aknar anılması gereken ilk isimler arasında yer alır. Gerek araştırmacı, gerek eğitimci olarak faaliyetlerinin taşıdığı değer ve önemin yanı sıra, görev yaptığı dönem ve şartları da dikkate alındığında, Hamdi Suad Türkiye’de patoloji disiplininin öncüsü payesini hak etmektedir.

Yüzbaşı Hasan Efendi’nin oğlu Hamdi, 1873 yılında Harput’ta dünyaya gelir. İlk ve orta öğretimini Harput’ta tamamlar. 1890 senesinde İstanbul’a gelerek, Askeri Tıbbiye için hazırlık lisesi mahiyetindeki Tıbbiye İdadisi’ne kaydolur.¹ Askeri Tıbbiye’den 1898 senesinde mezun olan Hamdi Suad o sırada yeni açılmış olan Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi’nde staja başlar.²

Gülhane’de geçireceği staj dönemi, Hamdi Suad’ın geleceğinin şekillenmesinde, dolayısıyla patolojiye yönelmesinde büyük önem arz eder. Patoloji aslında sadece kendi

tercihi, seçimi değildir. Bu alanda yetişmiş elemana duyulan ihtiyaç ve muhtemelen Dr. Rieder ile Dr. Dycke’nin telkinleri, patolojiye adanacak bir ömrün başlangıcı olur. Türkiye’deki tıp eğitimini inceleyen Dr. Rieder, uygulamalı eğitimin yetersiz olduğu kanaatine varmıştır. Nitekim yeni açılan Gülhane Hastanesi’nde geçirilecek staj dönemi ile tıp fakültesi mezunlarının pratik tecrübe ve becerilerinin artırılması amaçlanmıştır. Patolojik anatomi de, eğitimi uygulama ağırlıklı olması gereken disiplinlerden biri olarak kabul edilmiş ve bu nedenle Gülhane’de bir patolojik anatomi laboratuvarı tesis edilmiştir. Dr. Deycke’nin sorumluluğuna verilen bu laboratuvarında çalışkanlıkları ve yetenekleri ile dikkat çeken bir grup gönüllü öğrenci de çalışmalara katılmaktadır.³ Hamdi Suad da patolojik anatomi laboratuvarının müdavimlerindedir. Hevesli ve sebatlı çalışmaları Dr. Rieder’in dikkatini çeker.⁴ Dr. Rieder, dönüşlerinde Gülhane kadrosuna almayı düşündüğü bir grup hekimini, Gülhane’nin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak Almanya’ya göndermeyi ve döndükleri zaman →

kendilerine verilecek görevlere uygun bir eğitim almalarını hedeflemiştir. Rieder Paşa'nın teklifi ve 'Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nazırı' Zeki Paşa'nın onayı ile 1899 senesinde Gülhane'deki stajlarını tamamlayan hekimlerden beşinin Almanya'ya gönderilmesine karar verilir.⁵ Bu hekimlerden bir de Hamdi Suad'dır. Orhan Abdi (cerrahi), Hasan Ziya (göz hastalıkları), İhsan Ali (dâhiliye) ve Tevfik Receb (histoloji) ile birlikte Hamdi Suad da patolojik anatomi tahsili almak üzere Almanya'ya gönderilir.⁵⁻⁷ 1900 senesinde Almanya'ya giden Hamdi Suad, orada geçirdiği dört yıl içerisinde Würzburg, Leipzig, Kiel, Hamburg gibi şehirlerde Marchand, Stöhr, Fraenckel, Kölliker, Flemming ve Rindfleisch gibi histoloji-patoloji ve anatomi alanında o dönemin ünlü bilim adamları yanında çalışır.⁷ 1904'te Marchand'ın yanında "İnsan vebasında lenf düğümlerinde görülen histolojik değişiklikler" hakkında hazırladığı tez ile doktorasını tamamlar.⁶⁻⁹ Çalışması aynı yıl bir Alman tıp dergisinde yayınlanır.¹⁰

Türkiye'ye dönünce Gülhane'nin patolojik anatomi bölümünde göreve başlayan Hamdi Suad, ayrılacağı tarihe kadar çalışmalarını başarı ile yürütür.⁶⁻⁷ Bu süre zarfında rutin laboratuvar faaliyetleri ve otopsilerin yanı sıra, Gülhane'de yaptığı üç çalışma yurt dışında muhtelif tıp dergilerinde yayınlanır. Mevcut boyama yöntemlerinin modifikasyonu ile geliştirdiği yeni boyama usulleri sayesinde Gülhane'de yürütülen bilimsel çalışmalara katkıda bulunur.¹¹ Aynı dönemde hastanenin koleksiyonu için 46'dan fazla piyes hazırlar.¹² Yaklaşık iki yıl süren bu görevinden 1906 senesinde, kendi ifadesine göre Gülhane'de o sırada müdür olan Wieting Paşa'nın laboratuvara fazla müdahale etmesi ve açıklamak istemediği bir başka nedenle ayrılmak zorunda kalır.¹²

Gülhane'den ayrılan Hamdi Suad Yemen'e tayin edilir. Yemen'de bir müddet kolağası rütbesi ile sıra hekimliği yapar, ardından Kamron tahaffuzhanesi civarına (Zeydiyye) gönderilir. Beş ay kadar beklediği halde hiç maaş alamaması üzerine Yemen'den ayrılarak Sudan'a geçer. İngilizler tarafından Port Sudan'da yaptırılan karantinahanede göreve başlar, ancak burada da fazla kalmaz ve üç ay sonra tekrar Zeydiyye'ye dönüş yapar. Zeydiyye yakınlarında bulunan ve Düyün-ı Umûmiye idaresine bağlı olan tuzhanenin kendisine müracaat eden hasta memurlarına bakmaya başlar, daha sonra tuzhane müdürünün teşebbüsü ile tuzhaneye tayini çıkar.¹²

Hamdi Suad'ın Yemen macerası fazla uzun sürmez. 1908 senesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin yeniden yapılandırılması ve fakülte hüviyetini alması ile birlikte, açılan patolojik anatomi muallimliği kadrosuna uygun görülür. Kendisine telgrafla yeni görevi bildirilen Hamdi Suad kısa süre içerisinde görevine başlar.¹³ 1909 yılında Askerî ve Mülki Tıbbiyeler birleştirilerek 'Darülfünun Tıp Fakültesi' adı altında Haydarpaşa'da

eğitime başlayınca, Hamdi Suad da yeni fakültenin patolojik anatomi hocası olur. Önce muallim, daha sonra müderris ünvanı ile 1933 Üniversite Reformuna kadar bu görevini sürdürür.⁷

1933 Üniversite reformuna kadar süren Darülfünun hocalığı, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında kesintilere uğrar. Hamdi Suad, birçok meslektaş gibi bu savaşlar esnasında askeri görevler alır. Haydarpaşa Askerî Hastanesi laboratuvar şefliği ile Erzurum cephesinde Kızılay adına yürüttüğü, tifüs üzerindeki çalışmaları da bu dönemlere rastlar.^{4,6} Askerler üzerinde tifüs hastalığına karşı aşılama çalışmaları ve farklı aşı uygulama yöntemlerine ait sonuçları 1916 yılında yayımlar.¹⁴ 1933'de gerçekleştirilen üniversite reformu ile İstanbul Darülfünun'u lağvedilip yerine İstanbul Üniversitesi kurulurken, Hamdi Suad, tıp fakültesi öğretim kadrosu dışında bırakılır. Hiç beklenilmeyen bu haksız kararın altında kimilerine göre bir takım entrikalar, çekememezlikler yer almakta, kimilerine göre de devrin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in hissi bir davranışı yatmaktadır.^{9,15} Bu olaydan sonra, devrin Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam kendisini Gureba Hastanesi patolojik anatomi laboratuvarının teşekkülü ile görevlendirir. Burada yaklaşık iki yıl süre ile görev yapan Hamdi Suad, diabet ve tüberküloz nedeni ile yatmakta olduğu Heybeliada Sanatoryumunda 13 Mart 1936 günü hayata gözlerini kapar.⁷⁻⁹

Hamdi Suad'ın patolojik anatomi üzerine 'Teşrih-i Marazî-i Umûmî' ve otopsi üzerine 'Feth-i meyyit ve Tegayyürat-ı Teşrihiyenin Teşhisi ve Tıbb-ı Kanuni Nokta-i Nazarında Ehemmiyeti' başlıklı iki kitabının yanı sıra, çoğu Almanca ve Fransızca olmak üzere 40'ın üzerinde bilimsel makalesi mevcuttur.^{8,16}

Dönemin tıp çevrelerinde yoğun araştırma ve tartışmalara konu olan 'kansere ve tümör patolojisi' Hamdi Suad'ın bilimsel çalışmalarında önemli bir yer tutar. Bu ilginin bir neticesi olarak, 1925 yılında Tıp Fakültesi'ndeki patoloji laboratuvarı içerisinde kanser araştırmaları için bir bölüm ayırmış, elindeki imkânlar ölçüsünde çalışmalara başlamıştır. Hamdi Suad'ın kişisel çabalarının bir ürünü olan bu laboratuvar, Türkiye'nin ilk kanser araştırma merkezi olarak nitelendirilmektedir.⁹ Çalışmalarının odak noktasını teşkil eden 'tümörler ve kökenleri' konusunun yayınlarında ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. 1927 yılında yayınlanan 'Üç nadir periton tümörü' başlıklı çalışmada, peritondan gelişen bazı tümörleri ele almış ve kökenlerini belirtmek amacıyla 'coelothelioma' adını verdiği bu tümörlerle tıp literatürüne geçmiştir.¹⁶ O dönemde kimi araştırmacılar, 'bacterium tumefaciens' ile bitkilerde oluşturduklarını iddia ettikleri tümörlere istinaden, kanserlerden mikroorganizmaların sorumlu olduklarını iddia ediyorlardı. Aynı suşlarla sardunya ve ortancalar →

üzerinde araştırmalar yapan Hamdi Suad, meydana gelen tümöral oluşumların kanserden farklı yapıda olduklarını, sadece hiperplazinin söz konusu olduğunu ve atipiye rastlanmadığını göstermiş, ‘sözde bitki kanserleri’ üzerine yapılan spekülasyonlara son vermiştir.⁶

Bitkiler ve hayvanlar üzerinde yürüttüğü bilimsel çalışmalar nedeniyle Hamdi Suad tülkemizde deneysel patolojinin de öncüsü olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Kanser etiyojisine yönelik olarak hayvanlar üzerinde yapmış olduğu çalışmalarda, deney hayvanlarında, katran ile deri papillomları ve bazı kanser türleri oluşturmuş ve incelemelerde bulunmuştur. Hamdi Suad, kanser etiyojisine yönelik olarak hayvanlarda yapmış olduğu denemelere dayanarak, mikroorganizmaların veya kimyasal ajanların kanser oluşumundan tek başlarına sorumlu olamayacaklarını, eğilim ile birlikte dokuya ait başka faktörlerin de rol oynadıklarını düşünüyordu.¹⁶ Hayvan deneyleri için gerekli olan farelerin yurtdışından getirilmesinin zorlu formalitelere bağlı olmasından

dolayı Hamdi Suad, sigara paketine delikler açarak içine yerleştirdiği fareleri Türkiye’ye kendisi sokmak zorunda kalmıştır.¹⁸

Hamdi Suad’ın bilimsel çalışmaları kanser alanında yoğunlaşmakla birlikte, dermatoloji alanında da literatüre önemli katkıları olmuştur. Diskeratozik dermatozlardan sayılan ve morbus darier olarak adlandırılan hastalığın histopatolojisine dair çalışması bu alandaki çalışmalarının örneklerindedir.⁴

Türkiye’de patolojinin bir uzmanlık dalı olarak kabul edilmesinde büyük pay sahibi olan Hamdi Suad, 1800 parçayı kapsayan bir patoloji müzesi kurmuş, bunun yanı sıra çok değerli bir histopatoloji preparat arşivi de hazırlamıştır. Sınıflarda iki öğrenciye bir mikroskop ve çeşitli hastalıklara ait mikroskopik preparatlar sağlayarak, patoloji öğretimini çağdaş düzeye ulaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Organların saklanması amacıyla kullanılmak üzere, formülünü kendi geliştirdiği eriyik ‘Hamdi mahlülü’ adı ile literatüre geçmiştir.¹⁶ Hamdi Suad, ‘Etubba Muhadenet Cemiyeti’ adı altında kurulan ‘Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti’nin kurucularındandır.¹ Katıldığı birçok uluslararası kongrede Türkiye’yi başarıyla temsil eden Hamdi Suad, ‘Alman Patologlar Cemiyeti’nin ilk Türk üyesi olmuş, uluslararası ‘Cođrafi Patoloji Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştır. 1928’de ‘Türk Cođrafi Patoloji Cemiyeti’ni kurmuştur. 1931’de ‘Société anatomique de Paris’ye üye seçilmiş, 1934’de Budapeřte’de yayınlanmaya başlayan ‘Acta Cancrologica’ isimli derginin yayın kurulunda yer almıştır. Yoğun çabalarının neticesinde, kanserle mücadeleyi hedefleyen, ‘Türk Kanser Taharri ve Mücadele Cemiyeti’ kurulmuş, ancak bu cemiyet Hamdi Suad’ın fakülte dışında bırakılmasından sonra dağılmıştır.^{8,16}

Türkiye’de bilimsel ilkelere dayalı bir patolojik anatomi okulu kurduğu ve bu tıp dalına araştırma yöntemini getirdiği için, ölümünden yıllar sonra 1974’de öğrencisi Prof. Dr. Kamile şevki Mutlu’nun teklifiyle TÜBİTAK tarafından hizmet ödülüyle taltif edilmiştir.¹⁶

KAYNAKLAR

1. Erden F. Türk Hekimleri Biyografisi. İstanbul, 1948.
2. Tahsin R. Tıp Fakóltesi Tarihçesi - Mir’at-ı Mekteb-i Tıbbiye. Kazancigil A (eklerle yayınlayan). İstanbul, 1991.
3. Rieder R. Für die Türkei, Bd. I. Jena, 1903.
4. Kara MA. Patolojiye Adanmış Bir Ömür: Hamdi Suad Aknar. Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 2002; 8: 33-55.
5. Ataç A. Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nin Kuruluğu. Ankara, 1996.
6. Aygün K. Hamdi Suat’ın Biyografisi. Türk Tıp Tarihi Arşivi 1942; 19: 48-58.
7. Gürkan Kİ. Hamdi Suat Aknar. Ölümünün Onuncu Yıldönümünde Hamdi Suad Aknar. İstanbul: İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü Yay, 1946: 3-9.
8. Cambel P. Dr. Hamdi Suat Aknar. Ölümünün Onuncu Yıldönümünde Hamdi Suad Aknar. İstanbul: İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü Yay, 1946: 10-20.
9. Atabek Emine. Gülhane İç Hastalıkları Klinikleri ve Hamdi Suat Aknar. Terzioğlu A (ed). Türk-Alman Tıbbi İlişkileri. İstanbul, 1981: 55-69.
10. Hamdi H. Ueber die histologischen Veränderungen bei der Pest des

Menschen. Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheiten 1904; 48: 337-367.

11. Wieting J. Gülhane-Festschrift. Wissenschaftlicher Teil. Leipzig, 1909.
12. Cemal H. Kaybettiiğimiz büyük âlim Hamdi Suad’ın hayatı ve son günleri - Merhumun ölümünden bir hafta ewel bizzat dikte ettiği notlar. İ.Ü. İstanbul Tıp Fakóltesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Arřivi, Hamdi Suad Aknar Dosyası.
13. Unat EK, Samastı M. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye. İstanbul, 1990.
14. Hamdi H. Über die Ergebnisse der Immunisierungsversuche gegen Typhus exanthematicus. Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheiten 1916; 82: 235-242.
15. şehsuvaroğlu BN, Erdemir AD, Cantay GG. Türk Tıp Tarihi. Bursa, 1984.
16. Özaltay B, Kara MA. Hamdi Suat Aknar ve Gülhane’nin Patolojinin Gelişmesine Katkıları. Acta Turcica Historiae Medicinae 1999; 6: 147-154.
17. Aykan, TB. Patoloji. Unat EK (ed). Dünyada ve Türkiye’de 1850’den Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi. İstanbul, 1988: 344-355.
18. Kazancigil TR. Hamdi Hocanın Fareleri. Ölümünün Onuncu Yıldönümünde Hamdi Suad Aknar. İstanbul: İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü Yay, 1946: 21-23.